

Leerlingen echt betrekken bij passend onderwijs: waarom en hoe?

Binnen samenwerkingsverband Unita werken we aan het vergroten van de leerling-betrokkenheid in de trajecten passend onderwijs. Tot grote waardering van leerlingen, leerkrachten en ouders. Over het belang om kinderen te betrekken bij het diagnostische proces en drie manieren om dit te doen.

Het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind stelt dat alle kinderen, ongeacht hun leeftijd, het recht hebben om actief deel te nemen in een proces waarin zij de hoofdrol spelen. We moeten kinderen dus niet alleen informeren, maar ook naar hun mening vragen én deze serieus nemen.

Toch praten we nog te veel *over en tegen* kinderen en te weinig *met* hen. Terwijl het kind de primaire cliënt is van orthopedagogen in het onderwijs en de jeugdzorg (NVO-beroepscode, 2021). Zij moeten optreden als de spreekbuis, belangenbehartiger en 'advocaat' van het kind.

Waarom samenwerken met leerlingen?

Leerlingen zijn bij uitstek ervaringsdeskundigen. Zij hebben unieke kennis over situaties op school, thuis en in de buurt. Kennis die hun ouders en leerkrachten missen (Pameijer & Van Beukering, 2015). Hoe kinderen de situatie en zichzelf waarnemen en interpreteren, bepaalt in hoge mate hun gedrag en hun motieven om te veranderen (Hattie, 2013). Hun oplossingen blinken bovendien uit in eenvoud en passen in de context. Kinderen zijn daarom te beschouwen als *mederegisseurs* van hun ontwikkeling en als samenwerkingspartners (Pameijer, 2021).

Tijdens het diagnostische proces hebben zij een sterke positie, ongeacht hun leeftijd. We spreken hen – net als hun leerkrachten en ouders – voor, tijdens en na het onderzoek. Door leerlingen actief te betrekken bij het formuleren van onderzoeksvragen, het bespreken van de uitkomsten, het formuleren van doelen en bij het kiezen, uitvoeren en evalueren van adviezen krijgen zij meer grip op hun ontwikkeling.

Kader: handelingsgerichte diagnostiek

We bespreken de positie van het kind aan de hand van handelingsgerichte diagnostiek (HGD) voor orthopedagogen en psychologen in het onderwijs (Pameijer & van Beukering, 2015). HGD hanteert zeven uitgangspunten: 1. het proces is doelgericht; 2. de focus is transactioneel; 3. onderwijs- en opvoedbehoeften van kinderen staan centraal; 4. leerkrachten en ouders doen ertoe; 5. het positieve van de leerling, leerkrachten, groep en ouders is van groot belang; 6. orthopedagogen werken intensief samen met de leerling, school en ouders en 7. de werkwijze is transparant en systematisch uitgewerkt in vijf fasen: intake, strategie, onderzoek, integratie/aanbeveling en advies.

Hoe kun je leerlingen betrekken?

Dat kan op verschillende manieren, in de intake-, onderzoeks- en adviesfase.

1. De kennismakingsbrief (intake- en onderzoeksfase)

In een ideale situatie werk je direct vanaf de intake samen met het kind. Je investeert in contact en vertrouwen. Je vraagt door zodat je iemands persoonlijke theorie begrijpt en je het diagnostische traject hier beter op af kunt stemmen. In de praktijk zie je een kind niet altijd direct. Toch is het belangrijk kinderen vanaf de start zoveel mogelijk te betrekken (Pameijer & Van Beukering, 2015): wat denkt, vindt, voelt, hoopt, wil en kan het kind zelf?

De kennismakingsbrief is een goed middel. Die verstuurt je voorafgaand aan je bezoek aan het kind en zijn ouders/leerkracht.

De Kennismakingsbrief: Kees

Kees is aangemeld vanwege zorgen over zijn werkhouding. Besloten is om met een observatie en kind-gesprek in kaart te brengen wat Kees nodig heeft om beter tot werken te komen. Zijn ouders hebben de kennismakingsbrief samen met Kees doorgenomen.

Kees heeft op de dag van de observatie en het kind-gesprek de brief mee, met op de achterkant zijn antwoord op de drie vragen.

- *Wat al goed gaat: spellen waarbij ik moet rennen, rennen, schommelen.*
- *Wat nog lastig is: lezen (daar verwar ik de letters $m > n$, $ei > ie$) en schrijven (omdat we dat als laatste doen en dan ben ik moe).*
- *Idee over hoe jou te helpen: Schrijven: door dit vroeger op de dag te doen. Lezen: ik lees eerst een keer in mijn hoofd en daarna pas hardop.*

Dit briefje laat Kees aan zijn juf lezen. Zij is verrast door zijn antwoorden, die nieuw voor haar zijn. Ze doet direct kleine aanpassingen. Zo laat ze Kees tijdens de instructie en zelfstandig werken meer bewegen en past ze het dagprogramma aan zodat Kees kan starten met schrijven. Kees reageert gemotiveerd: "Dit is veel fijner!"

Beste Kees,

Woensdag kom ik naar school om jou te ontmoeten. Ik heb daar veel zin in! Je bent vast nieuwsgierig naar wat we gaan doen. Daarom speciaal voor jou deze brief waarin ik alvast vertel wie ik ben, wat we gaan doen en waarom.

Wie ben ik?

Mijn naam is Petra en ik werk heel graag met kinderen. Ik kom op veel scholen waar ik praat met vaders, moeders, juffen en meesters. Zij vertellen mij veel over de kinderen, zoals wat er al goed gaat en wat nog lastig is. Zij vragen dan aan mij wat ze nog beter kunnen doen. En er is er natuurlijk maar één die dat het beste weet: dat is het kind zelf! Daarom praat ik altijd ook met het kind.

KLIJK DIT BEN IK 😊

Waarom gaan wij samen werken?

Jouw ouders en juf vertelden mij wat er al goed gaat: je kan heel goed vertellen over dingen uit de natuur, je hebt veel vriendjes in de klas, je bent heel aardig en vrolijk. De juf vertelde mij dat je bij sommige werkjes het lastig vindt om alles af te maken en je goed te kunnen concentreren. Daarom gaan jij en ik samen bedenken wat jou zou kunnen helpen op school.

Wat gaan we woensdag doen?

Eerst kijk ik even mee in de klas. Ik ben nog nooit in jouw klas geweest, dus ben erg benieuwd wat jullie daar allemaal doen en hoe een les er uit ziet. Daarbij kijk ik vooral naar de juf: wat doet juf Marijke in de les om jou te helpen met het leren lezen. Daarna gaan wij samen even op een rustig plekje in school klutsen. Ik ben benieuwd hoe jij het vindt op school, wat je graag doet in je vrije tijd en wat je fijn vindt op school en thuis.

Wat ik jou alvast wil vragen:

Ik vind het dus heel belangrijk om van jou te horen hoe jij het op school vindt, want jij weet dat het beste!

Kun je misschien alvast nadenken over deze 3 vragen:

1. *Wat gaat al goed op school en wat nog niet?*
2. *Hoe denk jij dat dit komt?*
3. *Heb jij al een idee over hoe we jou kunnen helpen?*

Als je wil, kun je dit alvast met je moeder of vader op een briefje zetten en dan woensdag meenemen.

Tot woensdag Kees, leuk je dan te zien!

Hartelijke groet, Petra de Waard
Kinderpsycholoog van Unita

De kennismakingsbrief ondersteunt hen bij het voorbereiden van het kind op de onderzoeksfase (kind-gesprek, observatie, et cetera). In de brief stel je jezelf voor en vertel je waarom je met een kind gaat samenwerken. Je vraagt om alvast na te denken over drie dingen: Wat gaat er al goed en wat nog niet? Hoe denk jij dat dit komt? Heb jij al een idee hoe we jou kunnen helpen? De antwoorden kan een kind opschrijven en meenemen naar het onderzoek. Door de kennismakingsbrief weet een kind wie je bent en wat er gaat gebeuren. De drie vragen zorgen dat de mening van het kind meegenomen wordt in de onderzoeksfase.

2. Het kind als medeonderzoeker (onderzoeksfase)

Handelingsgerichte diagnostiek stelt ook veranderingsgerichte vragen. Vaak lukt het om in de intakefase al onderwijs- en opvoedbehoeften te formuleren. Betrokkenen kunnen dan direct aan de slag met een veranderingsgerichte vraag: Als we ... doen, lukt het dan om ...? Hierbij kun je ook kinderen betrekken. Hetzelfde geldt voor het voorbereiden en nabespreken van een observatie in de klas, bijvoorbeeld gericht op de wisselwerking in de groep. Denk

aan vragen als 'wanneer lukt het je wél om actief mee te doen aan de instructie?' of 'hoe kan de leerkracht jou helpen in de rekenles?'.

3. De kind-brief (adviesfase)

Handelingsgerichte diagnostiek wil kinderen ook betrekken in de adviesfase. Ze nemen deel aan de nabespreking van een observatie: wat hebben we gezien en gehoord en wat gaan we hiermee doen? Het kind heeft tijdens het HGD-traject waarschijnlijk vragen gesteld, zijn mening gegeven en meegedacht over de doelen die voor hem belangrijk zijn en hoe hij deze wil bereiken. Hij heeft daarmee bijgedragen aan het integratieve beeld en de aanbevelingen. Daarom bespreek je in de adviesfase bepaalde uitkomsten met het kind, afgestemd op diens ontwikkelingsniveau (tenzij dit niet in het belang van het kind zou zijn). Niet alle kinderen kunnen of willen aanwezig zijn tijdens een adviesgesprek met school en ouders. Om een kind dan toch te informeren, kun je een persoonlijke, beknopte kind-brief schrijven. Hierin vat je de bevindingen samen, evenals het plan voor de komende periode.

De kindbrief: Lydia

unita

Hilversum, 23 januari 2020

Beste Lydia,

We hebben samen met jou gewerkt op school en we hebben je in de klas en op het schoolplein gezien. We vonden het leuk samenwerken met jou, en we hebben veel besproken. Dit is speciaal voor jou een korte samenvatting van het verslag wat je ouders en je juf hebben. Zij zullen deze brief met je doornemen. Als er nog vragen zijn dan kun je vragen of ze ons willen bellen, dan praten we er nog even over.

Wat gaat al goed?

Lydia, je bent een heel aardig en ijverig meisje, je wilt je werk graag goed doen. Je bent trots als je je werk af hebt. Ook ben je zorgzaam voor andere kinderen en mensen om je heen. In de pauzes speel je graag met kinderen uit de lagere groepen maar ook in je eigen groep voel je je thuis. Je bent blij met juf Jasmijn en vindt dat ze jou al goed begrijpt. Bij onze ontmoeting was jouw vraag hoe je beter kunt leren op school, je bent niet altijd tevreden met je resultaten.

Wat is nog moeilijk?

Tijdens het werken met jou, merkten we dat je sommige opdrachten best moeilijk vond en je vindt het dan erg dat je het niet kan. Je hoofd zit gauw "vol" met allerlei prikkels en gedachten en dan lukt het niet meer goed om na te denken. Ook voel je je snel onrustig in je lijf. Daardoor kun je je niet altijd concentreren en begrijp je de instructie niet of kun je niet aan het werk. Het gaat soms te snel voor jou in de klas. Dat is helemaal niet erg, ieder kind is anders en leert op een eigen manier. En jij hebt jouw manier. Juf gaat met jou in de klas dingen een beetje anders doen zodat je het makkelijker kunt volgen en het allemaal niet zo veel is voor je en te snel gaat.

Hoe nu verder?

- Juf Jasmijn en je moeder zullen een keer met je praten over hoe we er voor kunnen zorgen dat je je werk op school makkelijker kunt doen en je nog vaker blij en trots op jezelf kunt zijn.
- Ook zal juf met jou kijken hoe je geheugensteuntjes (met plaatjes) in de klas kunt gebruiken en ook de tafelkaart die je zelf al noemde.
- Het kan zijn dat je soms thuis iets extra kunt oefenen, dat spreekt juf dan met jou en je ouders af.
- Ook gaan we op zoek naar iemand die jou kan helpen om je hoofd af en toe "leeg" te maken en je rustiger te voelen. Papa en mama zullen dit voor je regelen
- En met juf ga je ook afspraken maken over wat je op een dag kunt doen om af en toe je hoofd leeg te maken en je lijf rustig (misschien een klusje doen voor juf of even een frisse neus halen)... dat gaat vast lukken!

Beste Lydia, kijk vooral naar wat je al wél kan en wat je al wél lukt. Kijk altijd naar je eigen vooruitgang. Blijf jezelf, je bent goed zoals je bent!

Hopelijk nog eens tot ziens, hartelijke groet, Demi en Eugenie, kinderpsychologen van Unita

Het kind als mede-onderzoeker: Bilal

In gesprek met de orthopedagoog vertelt Bilal – n.a.v. de vragen in de kennismakingsbrief – dat hij gepest wordt tijdens de pauzes, ze schelden hem uit met een nare bijnaam. Dit maakt hem boos en daarna verdrietig. De leerkracht zegt dat hij dan naar de pleinwacht moet, maar dat werkt niet. Ze zal het nu ook in de groep bespreken, want pesten doen we hier niet op school, klaar uit.

Bilal en de orthopedagoog tekenen hoe het gaat in een pauze met een ABC-schema: de jongens roepen de bijnaam (A), Bilal scheldt terug (B), de jongens gaan lachend door (C). Samen formuleren ze de vraag die Bilal zelf gaat onderzoeken: "Als ik reageer, dan gaan ze door. Als ik niet reageer en stevig wegloop, dan houden ze op."

Met pen en papier analyseert hij een week de effecten van zijn gedrag. Het blijkt te kloppen én hij ontdekt een derde "als-dan": "Als ik wegloop maar dan omkijk, gaan ze ook door. Dus ik moet stevig weglopen en niet omkijken."

- > De kind-brief is op verschillende manieren in te zetten. Je kunt hem zelf met de leerling bespreken en vervolgens meegeven voor ouders, leerkracht en *significant others*. Je kunt de brief ook met het kind bespreken in bijzijn van zijn ouders en/of leerkracht. Dit zorgt voor meer gezamenlijkheid en is noodzakelijk als een aanbeveling een akkoord van school en ouders vereist. Ouders en leerkrachten kunnen de brief ook gebruiken als ondersteuning bij het nog eens bespreken van de uitkomsten en monitoren en evalueren van de adviezen.

Tot slot is het leerrijk en waardevol om leerlingen, leerkrachten en ouders feedback te vragen: wat vonden jullie mooi aan de brief (tops) en wat zou in een volgende brief beter kunnen (tips)? Veel ouders en leerkrachten zeggen de kind-brief duidelijker, beknopter en handiger te vinden dan het onderzoeksverslag (ook al streven we naar korte verslagen in begrijpelijke taal!).

tekst: Petra de Waard, Noëlle Pameijer en Eugenie van Dijck (Stichting Elan en SWV Unita)

bronnen

- Beroepscode NVO (2021): www.nvo.nl
- Dijck, E. van, Drexhage, M., Rootlieb, G., Pameijer, N., Waard, P. de, Heuvel, D. van den & Vos, C. (2021), *Zullen we het uittekenen?*, LBBO Beter Begeleiden, p. 24-30.
- Zie ook www.hgw-noelle-pameijer.nl>Ouders en kinderen>Artikel visualiseren 3.
- Hattie, J. (2013), *Leren zichtbaar maken*, Bazalt.
- Pameijer, N. (2021), *Met plezier naar school. Over de onmisbare rol van ouders in het succes van kinderen*, Pica.
- Pameijer, N. & Van Beukering, T. (2015), *Handelingsgerichte diagnostiek in het onderwijs*, Acco.